

การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง
ในจังหวัดเชียงราย

THE CULTURE SURVEILLANCE FOR THE EXISTENCE OF THE TRADITIONAL
MUSICAL INSTRUMENT CRAFTSMAN IN CHIANG RAI PROVINCE

กัลยาณี สายสุข^{*}
Kanlayanee Saisuk

สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Major of Music, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ศึกษาการผลิตและการจำหน่ายเครื่องดนตรีพื้นเมือง และวิเคราะห์สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมในเชิงรุกที่ประกอบด้วยการจัดเก็บความรู้ทางวัฒนธรรมและวิเคราะห์สภาพปัญหา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยา ผลการวิจัยพบว่า ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยกลุ่มช่างทำสะล้อและซึง กลุ่มช่างทำกลอง และกลุ่มช่างทำปี่จุม การผลิตเครื่องดนตรีเป็นลักษณะของงานทำมือ วัสดุส่วนใหญ่เป็นไม้ซึ่งหาได้ในท้องถิ่นหรือจังหวัดใกล้เคียง โดยช่างทำเครื่องดนตรีเพียงคนเดียว ไม่มีผู้ช่วยและทำเครื่องดนตรีตามการสั่งซื้อหรือทำเก็บไว้ใช้เอง สภาพการณ์ในปัจจุบันพบว่า ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองมีประสบการณ์และความชำนาญในการทำเครื่องดนตรีเป็นอย่างดี และยังมีบทบาทในด้านการถ่ายทอดดนตรีให้แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป แต่ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุและขาดผู้สืบทอด ในด้านการจำหน่ายพบว่าไม่มีตลาดรองรับและยังไม่มีที่รู้จัก แต่มีโอกาที่ดีในการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง เนื่องจาก

---

^{*} ผู้ประสานงาน: กัลยาณี สายสุข
อีเมลล์: saisukning@gmail.com

ในจังหวัดเชียงรายมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอยู่โดยตลอดและงานรวมกลุ่มนักดนตรีพื้นเมืองทั้งในระดับจังหวัดและกลุ่มภาคเหนือ

คำสำคัญ: การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, เครื่องดนตรีพื้นเมือง, จังหวัดเชียงราย

Abstract

This study aimed to study the cultural surveillance for the existence of the traditional musical instrument craftsmen in Chiang Rai Province. The objectives were to explore and collect data for the traditional musical instrument craftsmen in Chiang Rai province, study the production and distribution of traditional music instruments, and analysis of the existence of the traditional musical instrument craftsmen in Chiang Rai Province. This is a proactive cultural surveillance that consists of storing cultural knowledge and analyzing problem states using qualitative research methodology according to the Ethnomusicology guidelines. The research results found that the traditional musical instrument craftsmen in Chiang Rai Province consists of the group of Salga Fiddle Stringed instrument craftsman, the group of drum craftsman and the group of Pi Jum instrument craftsman. The production of musical instrument is handmade. Most of materials are wood, which is obtainable in local areas or nearby provinces. A craftsman generally makes musical instruments without any assistance when ordered or making for himself. The current situation found that the traditional musical instrument craftsmen are experienced and specialize in making traditional musical instruments. They also play a role in providing musical knowledge for the youth and the general public. However, most of them are the elderly and lack successors. In terms of sales, there is no supporting markets and not yet well-known. Nevertheless, there is a good opportunity to do public relations and promote the traditional musical instrument craftsmen in Chiang Rai Province as

there are many cultural activities regularly happened and many meeting events of the traditional musicians in both the provincial level and northern group.

Keywords: Culture Surveillance, Traditional Musical Instruments, Chiang Rai Province

บทนำ

วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชาติ เป็นสิ่งแสดงออกถึงความเจริญงอกงามและเอกลักษณ์ของชาติที่คนในชาติใช้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตทั้งการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน การควบคุมสังคม การศึกษา ศาสนา ตลอดจนสุนทรียภาพต่าง ๆ ทั้งนี้ วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและการสร้างขึ้นใหม่อยู่เสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกคุกคาม ทั้งจากปัจจัยภายนอกที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือจากปัจจัยภายในที่เจ้าของวัฒนธรรมเองขาดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญจนก่อให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์หรือวัฒนธรรมของตนเอง โดยสิ่งที่จะต้องดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นจะเกิดขึ้นกับวัฒนธรรม คือ การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม ที่ดำเนินการขับเคลื่อนโดยใช้มิติทางด้านวัฒนธรรมบูรณาการร่วมกันทุกภาคส่วนของสังคมทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ ด้านเชิงรุกมีภารกิจสำคัญคือ การดำเนินการศึกษาวิจัย วิเคราะห์สภาพปัญหา สถานการณ์ ที่เป็นปัญหาและมีแนวโน้มเปี่ยงเบนเพื่อจัดทำแนวทางดำเนินการป้องกันแก้ไขอย่างถูกต้องทางรวมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ทางวัฒนธรรม ส่วนด้านเชิงรับมีภารกิจสำคัญคือ ดำเนินการตรวจสอบสื่อทุกแขนงที่เป็นปัญหาและมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อการเปี่ยงเบนวัฒนธรรมที่ด่างและดำเนินการแก้ไขอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย กลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, 2555: 15)

ดนตรี เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้รังสรรค์ สืบสม และสืบทอดมาถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ผนวกกับการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกตามจินตนาการจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยเฉพาะดนตรีพื้นบ้านซึ่งเป็นดนตรีที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นและรับใช้คนในสังคมอย่างใกล้ชิด ดังที่ ณรงค์ชัย ปิฎกักรัตน์ (2549: 8)

ได้กล่าวไว้ว่า ดนตรีพื้นบ้านมีลักษณะของความเรียบง่าย ดำเนินไปตามความประสงค์ของชุมชน ดนตรีชาวบ้านเกิดจากชาวบ้านสร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อประกอบในกิจกรรมตามวิถีของชาวบ้าน มีนัยของจิตใจร่วมกัน ดนตรีชาวบ้านมีส่วนประกอบของนักดนตรี วงดนตรี เครื่องดนตรี บทเพลง และกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมรวมไปถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากความเชื่อพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพชนและยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน

ดนตรีพื้นบ้านล้านนา หรือ ดนตรีพื้นเมือง เป็นวัฒนธรรมดนตรีเฉพาะถิ่นที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมล้านนาทั้งในด้านของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นิสัยใจคอ ค่านิยม ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิต ที่ส่งผ่านมาเป็นดนตรีที่มีความเรียบง่าย อ่อนหวาน โดยเครื่องดนตรีที่นิยมบรรเลงในดนตรีพื้นเมือง ได้แก่ ซิง สะล้อ กลอง ปี่จุม และขลุ่ยพื้นเมือง ซึ่งสามารถนำมาเลือกบรรเลงหรือประสมเป็นวงดนตรีพื้นเมืองบรรเลงในโอกาสต่าง ๆ ปัจจุบัน ดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายยังคงมีความสำคัญและอยู่ในวิถีชีวิตของชาวเชียงราย ทั้งรูปแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์ ตลอดจนยังมีการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นเมืองโดยมุ่งเน้นหนักทางด้าน การสืบทอดการบรรเลงดนตรีพื้นเมือง ทั้งนี้ ในจังหวัดเชียงราย ยังมีต้นทุนทางวัฒนธรรมดนตรีพื้นเมืองที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ซึ่งยังขาดการส่งเสริมและให้ความสำคัญทั้งในด้านของการศึกษาวิจัยและการประกอบอาชีพ ดังที่ สุกุคำ แก้วศรี (2553: 5) ได้กล่าวว่า การศึกษาเรื่องราวและวิวัฒนาการของเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันนั้น ไม่ค่อยเป็นที่สนใจของนักวิชาการ มักเป็นหน้าที่ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่เป็นผู้รักษาและถ่ายทอดแบบง่าย ๆ ไม่มีหลักเกณฑ์ หรือเอกสารอ้างอิงและข้อกำหนดที่ชัดเจน ซึ่งนับวันก็มีจำนวนลดน้อยลงเรื่อย ๆ ความสำคัญของการช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองนอกเหนือจากการทำเครื่องดนตรีที่ได้รับการสืบทอด การเรียนรู้ และพัฒนา การส่งเสริมประสบการณ์จนเกิดเป็นภูมิปัญญางานช่างของท้องถิ่นแล้ว เครื่องดนตรีที่สร้างขึ้นเหล่านั้นยังส่งผลต่อไปยังรูปแบบการประสมวง ระดับเสียงที่ใช้ในการบรรเลงรวมทั้งประวัติศาสตร์พัฒนาการของเครื่องดนตรีท้องถิ่นอีกด้วย

ดังนั้น การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรมีการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม เพื่อมิให้เกิดการละทิ้งการทำเครื่องดนตรีและทำให้ภูมิปัญญางานช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายต้องสูญหาย ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในประเด็นต่าง ๆ และวิเคราะห์สภาพการณ์ดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหาและนำไปสู่การหาแนวทางการดำเนินการป้องกันแก้ไข
ตลอดจนให้เกิดการตระหนักในคุณค่าและสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง
และสามารถนำไปสู่การสร้างรายได้ตลอดจนประโยชน์ทางเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาการผลิตและการจำหน่ายเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อวิเคราะห์สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัด

เชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรี
พื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีแนวทางการศึกษาตาม
แนวคิดทางมานุษยดนตรีวิทยา โดยมีกระบวนการดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดบุคคลข้อมูลไว้ 3 กลุ่ม ได้แก่ ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ผู้จำหน่าย
เครื่องดนตรีพื้นเมือง และผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง

1.1 ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง โดยกำหนดว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถใน
การทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง และมีการเผยแพร่ผลงานการทำเครื่องดนตรีทั้งการจำหน่าย
การนำไปใช้ หรืออื่น ๆ มีผลงานเป็นที่ยอมรับในแวดวงดนตรีพื้นเมือง ซึ่งพิจารณาจาก
ข้อคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง และการบอกต่อของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง
ด้วยกันเอง

1.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง เป็นผู้ให้ข้อมูลตั้งต้นด้านจำนวนและรายชื่อ
ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย รวมทั้งข้อมูลด้านการส่งเสริมและสืบทอด
ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง

1.3 นักวิชาการท้องถิ่น จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ เป็นผู้ให้
ข้อมูลเกี่ยวกับช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในท้องถิ่น รวมทั้งข้อมูลด้านการส่งเสริมและสืบทอด
ที่เกี่ยวกับดนตรีพื้นเมือง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ และสมุดบันทึก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มบุคคลข้อมูล โดยการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลตั้งต้นของชื่อและที่อยู่ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ร่วมกับการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก (Snowball Sampling Technique) เพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกด้านประวัติส่วนตัว การผลิตและจัดจำหน่าย โดยการสัมภาษณ์ ร่วมกับการสังเกต

3.2 การจัดประชุม โดยมีกลุ่มบุคคลข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ร่วมแสดงความคิดเห็นในการวิเคราะห์สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัด เชียงราย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและสืบทอดช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์และภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่กำหนดไว้ ส่วนการวิเคราะห์สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ในจังหวัดเชียงรายทำการวิเคราะห์ตามเทคนิค SWOT Analysis

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม โดยการสำรวจและรวบรวมข้อมูลช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายที่ยังคงสานต่อการทำเครื่องดนตรีอยู่ในปัจจุบัน การเก็บรวบรวมภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองตลอดจน การวิเคราะห์สภาพการณ์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนส่งเสริมและสืบทอดให้ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งถือเป็นการเฝ้าระวังวัฒนธรรมในเชิงรุก มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาพบว่า ในจังหวัดเชียงรายมีช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่ยังคง รับงานทำเครื่องดนตรีและเป็นที่ยู้งักในแวดวงดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย มีจำนวน 7 คน

สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มช่างทำสล้อซึ่ง ประกอบด้วย นายจุ่ม นิลคง นายโสพิณ เพียรศิลป์ และนายสมนึก สุขสุวรรณ 2. กลุ่มช่างทำกลอง ประกอบด้วยนายธงชัย บุญเจริญ และนายเทอดไทย ขจีจิตร และกลุ่มช่างทำปี่จุม ประกอบด้วย นายจันทร์ อู๋ และนายอ้าย วงศ์ปิ่น ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายส่วนใหญ่ทำเครื่องดนตรีโดยอาศัยครูพักลักจำ เรียนรู้ด้วยตนเองและค่อย ๆ พัฒนาจนเกิดเป็นเครื่องดนตรีที่มีรูปแบบเป็นของตนเอง มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่ได้รับการถ่ายทอดวิธีการทำเครื่องดนตรีมาจากครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นนักดนตรีที่มีประสบการณ์มาเป็นระยะเวลาช้านาน รวมทั้งมีบทบาทในการถ่ายทอดดนตรีพื้นเมืองให้แก่คนในชุมชน

2. การผลิตและจำหน่ายเครื่องดนตรีพื้นเมือง

การผลิตเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายเป็นลักษณะของงานฝีมือ ทำโดยช่างที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเครื่องดนตรีชนิดนั้น ๆ เป็นอย่างดี ผนวกกับประสบการณ์ที่สั่งสมมาจนตกผลึกเป็นวิธีการทำเครื่องดนตรีในแบบฉบับของตนเอง โดยวัสดุหลักที่ใช้ทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองเป็นไม้ชนิดต่าง ๆ ที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นหรือในจังหวัดใกล้เคียง อุปกรณ์ส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ช่างไม้ทั่วไป และอุปกรณ์ทุ่นแรงหรือเครื่องมือที่ช่างได้ประดิษฐ์ดัดแปลงทำขึ้นใช้เองโดยเฉพาะเครื่องมือที่ใช้ในการกลึงไม้สำหรับทำซิ่ง สล้อ และกลองซิ่งมอ

ภาพที่ 1 บริเวณบ้านที่ใช้ในการทำเครื่องดนตรีของนายโสพิณ เพียรศิลป์

ที่มา: กัลยาณี สายสุข (2561)

ขั้นตอนในการผลิตเครื่องดนตรีแต่ละชนิดพบว่า ช่างทำสะล้อมีลำดับขั้นตอนในการทำกะโหลกสะล้อและประกอบคันทวนแตกต่างกัน ในการซึ่งสายสะล้อยังคงนิยมใช้ลูกบิดไม้อยู่ ส่วนสายสะล้อที่ใช้มีทั้งที่เป็นสายกีตาร์และสายเบรกรถจักรยาน ซึ่งเป็นไปตามเอกลักษณ์ของช่างแต่ละคน ช่างทำซึ่งมีวิธีการทำอยู่ 2 ลักษณะ คือ การทำซึ่งโดยการขุดไม้ทั้งท่อน และการทำซึ่งโดยใช้ไม้ประกอบ ซึ่งรูปทรงหรือขนาดของซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามขนาดของไม้ที่มีอยู่เพื่อให้สามารถใช้ไม้ได้อย่างคุ้มค่าแต่ยังคงความสมมาตรตามสัดส่วนเครื่องดนตรี นอกจากนี้ยังมีการทำซึ่งที่ติดตั้งอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้สามารถนำไปต่อเข้ากับเครื่องขยายเสียงในการบรรเลงวงดนตรีพื้นเมืองประยุกต์อีกด้วย ช่างทำกลองพบว่างานส่วนใหญ่เป็นการซ่อมแซม คือ การซึ่งหนังหน้ากลอง ซึ่งมีทั้งลักษณะดั้งเดิมโดยการใช้เชือกหรือหนังซึ่งรั้งหน้ากลองให้ตึง และแบบประยุกต์โดยการขันนอตที่ยึดด้วยโครงเหล็ก ซึ่งพบในการทำกลองซึ่งมองและกลองตะหลดปดของ นายเทอดไทย ขจีจิตร ส่วนช่างทำปี่จุมมีวิธีการทำที่คล้ายคลึงกันเนื่องจากเป็นช่างปี่ที่เคยเล่นดนตรีร่วมกันมาก่อนจากนั้นจึงได้เริ่มต้นทดลองและพัฒนาปี่จุมมาด้วยกัน โดยจุดเด่นของปี่จุมที่ทำขึ้น คือ การปรับลิ้นปี่ให้เข้ากับแรงลมเป่าของช่างปี่ และไม่กินแรงเวลาเป่า ทั้งนี้ การทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองของช่างในจังหวัดเชียงราย ค่อนข้างมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามโอกาสและสภาพสังคมวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการนำไปใช้ในบริบทต่าง ๆ

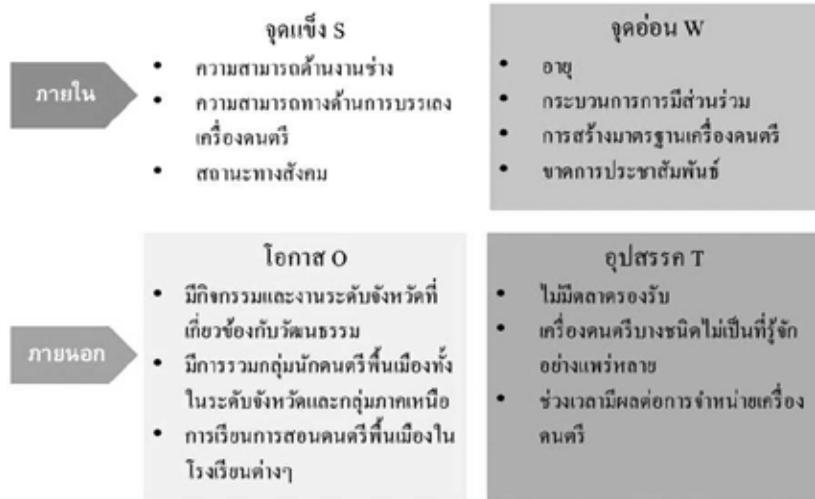
ภาพที่ 2 การทำซึ่งของนายสมนึก สุขสุวรรณ

ที่มา: กัลยาณี สายสุข (2561)

การจำหน่ายเครื่องดนตรีของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย เป็นการแนะนำกันแบบปากต่อปาก ไม่พบการนำออกวางจำหน่ายตามร้านค้าหรือมีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ โดยจะทำเครื่องดนตรีเมื่อมีลูกค้ามาสั่ง อีกลักษณะหนึ่งคือ ทำเก็บสะสมไว้ใช้เองแล้วขายต่อเมื่อมีผู้มาขอซื้อ เช่น นายสมนึก สุขสุวรรณ ช่างทำสะล้อและซิงในอำเภอเชียงแสน ที่จะใช้เวลาว่างในการทำเครื่องดนตรีสะสมไว้เป็นจำนวนมาก และมีหลากหลายรูปทรง ซึ่งมักมีนักท่องเที่ยวหรือหน่วยงานมาเยี่ยมชมที่บ้านและขอซื้อเครื่องดนตรีกลับไป เครื่องดนตรีพื้นเมืองที่สามารถจำหน่ายได้ดี คือ สะล้อและซิง เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป เป็นที่รู้จักและนิยมบรรเลงกัน จึงมีลูกค้ามาสั่งทำทั้งจากกลุ่มนักดนตรีและโรงเรียนหรือชุมชนที่ต้องการสะล้อและซิงไปใช้ในการเรียนการสอนดนตรีพื้นเมือง เครื่องดนตรีที่จำหน่ายได้เฉพาะกลุ่ม คือ ปี่จุม ซึ่งลูกค้าคือ ช่างปี่ หรือนักดนตรีเป่าปี่จุมที่รู้จักกันแล้วแนะนำต่อกันมารวมทั้งลูกศิษย์ที่มาสั่งทำ ส่วนการจำหน่ายกลองพื้นเมืองพบว่า กลองซิ่งมองหรือกลองยาว สามารถทำจำหน่ายได้ตลอดทั้งปี มีลูกค้าทั้งในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงลูกค้าจากฝั่งพม่า รายได้ของช่างทำกลองอีกทางหนึ่งมาจากงานซิ่งหนังหน้ากลองโดยเฉพาะกลองขนาดใหญ่ เช่น กลองปู่จา จากวัดต่าง ๆ ที่มักนำมาซ่อมและซิ่งหนังหน้ากลองใหม่ในช่วงก่อนเข้าพรรษา

3. การวิเคราะห์สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย

ในการวิเคราะห์สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองใน จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) โดยนำข้อมูลจากการลงภาคสนามมาวิเคราะห์ร่วมกับการประชุมนำเสนอความคิดเห็น ซึ่งได้ผลวิเคราะห์ตามภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ผลการวิเคราะห์ SWOT สภาพการณ์การดำรงอยู่ของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย

สถานการณ์ที่เกิดจากการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน จะเห็นได้ว่าช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย ล้วนมีความชำนาญในการทำเครื่องดนตรีเป็นอย่างดีจากการสั่งสมประสบการณ์มาไม่น้อยกว่า 10 ปี และยังมีความสามารถในการบรรเลงดนตรีหรือประกอบอาชีพเป็นนักดนตรีมาก่อน จึงทำให้มีความรู้ทางด้านดนตรีในเชิงลึกนอกเหนือจากงานช่าง รวมทั้งได้รับการยอมรับในด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดดนตรีให้แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป จุดอ่อน คือ ช่วงอายุของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุและทำงานเพียงคนเดียวทุกขั้นตอนรวมถึงการจัดจำหน่าย ไม่มีผู้ช่วย หรือคนในชุมชนเข้ามาคลุกคลีหรือมีส่วนร่วมในการทำเครื่องดนตรี ซึ่งส่งผลทั้งทางด้านการสืบทอดภูมิปัญญาและในด้านการส่งเสริมทางธุรกิจ รวมถึงความยืดหยุ่นในการผลิตเครื่องดนตรีทั้งด้านวัสดุหรือขนาด จึงอาจยากต่อการสร้างมาตรฐานของเครื่องดนตรี ส่วนสภาพแวดล้อมภายนอก แม้ว่าการหาตลาดมารองรับการทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองค่อนข้างเป็นไปได้ยาก แต่ยังมีช่องทางในการขยายฐานลูกค้าหรือผู้ซื้อ โดยใช้โอกาสจากกิจกรรมและงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในการนำเสนอและประชาสัมพันธ์ รวมทั้งในกลุ่มนักดนตรีพื้นเมืองในเขตภาคเหนือที่มีการรวมกลุ่มและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ รวมถึงความต้องการเครื่องดนตรีเพื่อใช้ในการเรียนการสอนดนตรีพื้นเมืองตามโรงเรียนและชุมชนต่าง ๆ

อภิปรายผล

จากการศึกษาข้อมูลช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายพบว่าแต่ละท่านมีความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรี หรือเป็นนักดนตรีมาก่อน จึงทำให้มีความรู้เรื่องระบบเสียงของเครื่องดนตรีชนิดนั้น ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของการเป็นช่างทำเครื่องดนตรีนอกเหนือจากทักษะงานช่างไม้ ดังที่ สุกุมา แก้วศรี (2553: 92) ได้กล่าวเกี่ยวกับการผลิตเครื่องดนตรีสะล้อและซึง ไว้ว่า ในสังคมวัฒนธรรมล้านนาพบว่าการผลิตสะล้อและซึงเป็นอาชีพเฉพาะสำหรับนักดนตรีที่มีความสามารถทางช่างเท่านั้น จึงจะสามารถผลิตเครื่องดนตรีที่ดีได้ จึงทำให้เป็นข้อจำกัดของอาชีพช่างทำเครื่องดนตรีสะล้อและซึงไม่เป็นที่แพร่หลายเมื่อเทียบกับงานช่างในสาขาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายกำลังลดน้อยลง เนื่องจากช่างทำเครื่องดนตรีมีอายุมากและมีปัญหาด้านสุขภาพจึงเลิกทำเครื่องดนตรีในขณะที่ยังขาดผู้สืบทอด

ปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อไปยังปัญหาการขาดผู้สืบทอด คือ ลักษณะการทำงานของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงราย ที่ทำเครื่องดนตรีด้วยตนเองเพียงคนเดียวทุกขั้นตอน ไม่มีลูกมือ ไม่ว่าจะเป็นการทำซึง สะล้อ หรือแม้กระทั่งการชิงหนังหน้ากลองปู้จาของนายธงชัย บุญเจริญ ซึ่งมีความแตกต่างจากที่ เอกพิชัย สอนศรี (2546: 84) ได้กล่าวถึงกรรมวิธีการสร้างซึงของช่างในจังหวัดเชียงใหม่ว่า การทำซึงแม้จะมีเครื่องมือที่ทันสมัยหรือการทำด้วยมือ ก็ยังต้องมีลูกมือคอยให้ความช่วยเหลือเช่นกัน ดังนั้น วิธีการทำงานเพียงคนเดียวของช่างทำเครื่องดนตรีในเชียงราย จึงไม่มีบุคคลภายนอกหรือบุคคลในชุมชนเข้ามาคลุกคลี ซึมซับ ให้เกิดความตระหนักในคุณค่าและสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรี

การทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในปัจจุบันไม่ได้เป็นอาชีพหลักของช่างทำเครื่องดนตรี เนื่องจากไม่สามารถสร้างรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ จึงเป็นความเสี่ยงที่ภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีจะหายไปพร้อมกับอาชีพช่าง จากการศึกษางานของ ปริญญา ปัญญานันท์ (2556) เรื่องแผนธุรกิจ มีภูมิ พิณอีสาน และงานของประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์ (2546) เรื่องความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง: กรณีศึกษาหมู่บ้านปากน้ำตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง จะเห็นได้ว่า การรวมกลุ่มของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับและผลักดันเครื่องดนตรีพื้นบ้านเข้าสู่ตลาด โดยการขับเคลื่อนของชุมชนร่วมกันและกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีให้คงอยู่แล้วในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการส่งเสริมและผลักดันการทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง ให้เข้าอยู่ในโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพหรือการสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้และประชาสัมพันธ์การทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการประกอบอาชีพ
2. ควรมีการศึกษาในด้านธุรกิจหรือการตลาดเพื่อหากกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการผลักดันให้การทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายก่อเกิดเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ช่างหรือชุมชนได้
3. จากการสำรวจออกเก็บข้อมูลตามบ้านของช่างทำเครื่องดนตรี พบว่าบ้านของช่างทำเครื่องดนตรีบางท่าน มีความเหมาะสมในการจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งการทำเครื่องดนตรี และการจัดแสดงเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษานุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายที่สนับสนุนทุนการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลหล่า ตรีเอกานุกูล หัวหน้าแผนงานวิจัย ขอขอบพระคุณ อาจารย์สุคำ แก้วศรี ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีพื้นเมือง และขอขอบพระคุณพ่อครูดนตรีพื้นเมืองในจังหวัดเชียงรายและบุคคลผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

- Kaewsri, S. (2010). *Salaw and Seung: a wisdom of Lanna Music*. Master Thesis in Department of Cultural Studies, Mae Fah Luang University. (in Thai).
- สุคำ แก้วศรี. (2553). *สล้อและซิง: ภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้านล้านนา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- Lountrattan-ari, P. (2003). *The strength of drum making culture: a case study of Ban Pak Nam, tambon Ekkaraj, ampoe Pamoke, Ang Thong province*. Master Thesis in Department of Anthropology, Srinakharinwirot University. (in Thai).

- ประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์. (2546). **ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำลอง: กรณีศึกษา หมู่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Pidokrat, N. (2006). Potential of folk music and the way to develop the potential of Thai folk music. In **Seminar of the potential of Thai folk music**. September 4 - 6, 2006. Chiang Mai: Chiang Mai Rajabhat. (in Thai).
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์. (2549). ศักยภาพดนตรีพื้นบ้านกับการก้าวสู่วิถีการพัฒนาศักยภาพดนตรีพื้นบ้านไทย. ใน **การสัมมนาศักยภาพดนตรีพื้นบ้านไทย**. 4 - 6 กันยายน 2549 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. เชียงใหม่: ราชภัฏเชียงใหม่.
- Punyanunt, P. (2013). **Meephoom business plan Pin Esan**. Independent study, Program in Music Research and Development Silpakom University. (in Thai).
- ปริญญา ปัญญานันท์. (2556). **แผนธุรกิจ มีภูมิ พิณอีสาน**. การค้นคว้าอิสระปริญญาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์ วิทยาลัยศิลปากร.
- Sornsri, A. (2003). **The Sueng in music culture of Chiang Mai**. Master's Thesis in music, Mahidol University. (in Thai).
- เอกพิชัย สอนศรี. (2546). **ซึ่งในวัฒนธรรมดนตรี จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Strategy and Cultural Surveillance Group of Loei Cultural Office. (2012). **Mean of cultural surveillance**. Retrieved September 15, 2016, from <http://province.m-culture.go.th/loei/PR/PR1.pdf> (in Thai).
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย กลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. (2555). **แนวทางการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2559, จาก <http://province.m-culture.go.th/loei/PR/PR1.pdf>